

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

ПОВРЕМЕНИ СПИС ЗА СЛОВЕНСКУ ФИЛОЛОГИЈУ

Уређује

А. БЕЛИЋ

уз сарадњу

д-ра *Алексића Радомира* (Београд), д-ра *Вуковића Јована* (Сарајево), *Конеског Б.*
(Скопље), д-ра *Нахшигала Рајка* (Љубљана), д-ра *Скока Пејтра* (Загреб),
д-ра *Рамовша Франа*, д-ра *Шевановића Михаила* (Београд),
д-ра *Томановића Васе* (Скопље), д-ра *Храстје Маша* (Загреб)

XIX КЊ. 1—4

БЕОГРАД
1951—1952

и један да у лекцији Генитив с предлозима (стр. 391) није обухваћен, било у обради, било у примеру уз неки обрађени с којим је овај сродан по значењу.

У одељку о значењу и употреби глаголских облика показано је, помоћу две реченице у којима је само мењан глаголски облик (стр. 440), да се „глаголска времена... у приповедању, а већином и у другим безвременским радњама, употребљавају напореда“. За разумевање безвременског значења времена (глаголског релатива) ово је од нарочите користи.

На крају, на основу овога што је овде изнесено, а што не може бити довољно да би се дао потпун приказ једне овако опсежнег граматике, истаћи ћу, као кратак закључак, чињеницу да је Стевановић, излажући научне резултате из области нашег савременог језика у облику и на начин приступачан ученицима виших разреда, овом граматиком омогућио да се у наставу српскохрватског језика у средњој школи унесе више научности.

Св. Марковић

9. — Лингвистичке и филолошке расправе у Зборнику радова Филозофског факултета Свеучилишта у Загребу (1951).

Зборник радова Филозофског факултета Свеучилишта у Загребу претставља новину у нашем научном животу. Како се у његовом предговору каже, циљ издавача је био да, у складу са великим променама у нашој земљи, окупе у овој књизи разноврсну делатност хрватских научних радника и да тим окупљањем покажу друштвени значај њихових радова. Нарочита заступљеност младих испитивача треба у овом правцу да претставља корак унапред.

Један велики део чланака у овоме Зборнику посвећен је лингвистичким и филолошким питањима, и може се слободно рећи да они претстављају значајне научне прилоге. Хрватски лингвисти и филолози расправљају овде различите проблеме: дијалектолошке, етимолошке и лексикографске, метричке итд. Ја ћу се овде задржати на тим њиховим расправама, прво онима које имају претежно лингвистички карактер, а затим на филолошким радовима.

Српскохрватска дијалектологија — да узмем прво славистику — заступљена је једним чланком проф. М. Храсте: „О штокавским говорима на Хвару и Брачу“ (379—395). Познати испитивач далматинских чакавских говора сада износи са ових острва *штокавски* материјал, са циљем да осветли и развитак чакавских говора који су били под штокавским утицајем, а исто тако и

уопште да покаже лингвистичке процесе који су се одиграли при међусобном штокавско-чакавском утицају.

Како се из испитивања проф. Храсте види, иако је у прошлости морало бити знатних досељавања са штокавског (икавског) копна на Брач и на Хвар, данас се штокавско становништво — другде очигледно асимиловано — ограничава на две крајње источне тачке: на Хвару Сућурај, на Брачу Сумартин. Из тих се штокавских тачака као центара ирадијације шири штокавски утицај на суседне чакавске говоре, више из чистијег штокавског Сућурја, мање из јаче чакавизираниог Сумартина. Та неједнака судбина Сућурја и Сумартина — како се из излагања види — није настала случајно: Сућурај је за своју околину био увек привредни, саобраћајни и административни центар; напротив, Сумартин је у томе погледу био упућен на своје суседе.

Храсте узима говор Сућурја, као најчистији штокавски тип, за основу ових својих испитивања. Говор Сућурја заиста показује већину типичних штокавских црта (*ћ* за сл. **d'*, замену *е* са *е* иза палатала, губљење сугл. *х*, затим наст. -*а* у gen. pl. subst., нову деклинацију, са -*ма* или -*м* у dat. — instr. — loc. pl., и друго), што га оштро одликује од чакавских места на Хвару. Нарочито његова акцентуација је чиста штокавска, и то најмлађа, са ' и ' и са преношењем и старог \sim на претходни слог: *вѡдѣ*, *рѡкѣ*, *вѡдѡн*, *рѡкѡн*, *пѣдѣсѣш*, *шѣздѣсѣш* и сл. Из Сућурја се ова нова акцентуација (као и неке друге шток. црте) почела ширити на суседна, у основици чакавска села Богомоје и Гдињ (не допирући, међутим, даље на запад од њих). Тако у Б. и Г. данас налазимо напоредо *чѣло* и *чѣлѡ*, *глѣва* и *глѣвѡ* итд., уз чување чакавског акута. Паралелно са овим ширењем акцента шире се на ове говоре и примери са шток. *цр* м. чак. *чр*, затим случајеви као *јѣзик* м. *јазик* и др. Свакако штокавским утицајем треба у Б. и Г. тумачити непостојање „полудугог“ акц. \wedge , а такође и природу *р* (без претходног вокалског елемента).

С друге стране, разуме се, примили су штокавци Сућурја чакавизме, као промену *шѣ* > *лѣ* у *пѡлѣис* и сл.; али групу *шћ* м. *шѣш*, примере као *шѣло*, *крѣш* (м. *шѡло*, *крѣши*) и сл. могли су донети и из копнене Далмације, као што Храсте тачно и каже.

Сличне су прилике и на Брачу: тамо претежно штокавски говор Сумартина врши изванштан утицај на чакавске говоре Новог Села и Селца; само је овде сумартински говор такође примио доста његових црта. Тако сумартински говор данас уз ' и ' (*вѡдиш*, *свѣћа*, *сѣрѣшина*, *сѣрѣжѣш*) познаје и чакавски акут, бар у неким категоријама: *кѡлѡж* (: *кѡлѡжа*), *жѣнѣ*, *жѣнѡн*, *дѣвѣши*, *сѣрѣжа*,

сѣгнѣн, болї и др. Иначе се акценат већином преноси¹⁾; али има и примера непреног акцента: *шћѣдїш, шћїпїш, држѣла*, само се не види у коликој мери. Али се и код чакаваца Н. С. и Селца јавља напоредо *кѣза* || *козѣ*, *брѣда* || *брѣдѣ* и сл.

Није јасно како код штокаваца стоји ствар са неакцентованим дужинама. Аутор вели да дужине у Сућурју „нису јако изразите“, док их у чакавским говорима Богомоја и Гдиња „није запазио“. Затим додаје да су се оне [код штокаваца] „с временом... доста скратиле, премда се нису посве изгубиле“. Одавде се стање тих дужина не види јасно. Истина, Храсте из сућурајског говора бележи са очуваним дужинама: *їїшѣн, їїшѣш, млѣдї, млѣдѣга, срїдѣ, рѣкѣн* итд., али напоредо и: *зијѣ, млѣї, слѣї, вѣзѣло* и др. Како све то треба схватити?

Важно је питање судбине сугласника -л на крају слога, и мислим да би га требало јаче истаћи. Како се из студије види, ту се штокавци оштро разликују од чакаваца. Код штокаваца налазимо за -л или -о: *говорио, видио* итд. (Сумартин) или -а, -ја у *part. act.* (Сућурај); напротив, код суседних чакаваца имамо губљење тога -л, али губљење на „чакавски“ начин — без вокализације: тј. не само *мога, река* итд., него и *би, говори* у *part. act.*

Општи је резултат Храстовог рада: да претке данашњих брачких и хварских штокаваца треба тражити у приморју око Макарске. Нажалост, данас о томе крају немамо никаквих података, тако да ова — уосталом врло могућа — комбинација проф. Храсте тек треба да буде доказана материјалом са копна. То кажем нарочито због тога што има и таквих црта које постоје и на далматинском терену код штокаваца (напр. *шћ* м. *шћ*; *шћѣло* м. *шћѣло* и сл.), али за које нам прецизније није познато како се простиру. Што се, пак, тиче порекла становништва у чакавским селима на истоку Брача и Хвара (напр. у Богомојама и Гдињу), ту је Храсте у могућности да утврди — насупрот Решетаровим схватањима — да оно не може бити, бар не у већини, из краја око Макарске. Исцувише слаби штокавски утицај у овим местима даје аутору пуно право на то.

Проф. *Сѣј. Ившић* посветио је акцентолошким питањима свој чланак „Из наше акцентуације и дијалекатске проблематике“

¹⁾ Исту такву акцентуацију имају на копну *кашћелски* говори у околини Сплита: " и ^ се преносе као ' и ', али чак. акут (који се понекад мења у ^) остаје на старом месту (А. Белић, О чакав. осн. акцентуацији, Глас СКА CLXVIII, 30 и д.).

(359—378). У њему он говори о томе како по његовом мишљењу треба схватити однос између чакавских говора и оних штокавских говора који познају метатониски акут (в. чланак проф. Белића у овоме броју Филолога, стр. 117 и д.).

Врло занимљиву студију претставља чланак етнолога *Б. Брашанића* „Уз проблем досељења Јужних Словена — неколико етнографско-лексичких чињеница“ (221—250). Ту аутор, на начин који се у лингвистици данас нарочито препоручује, анализира *речи* у вези са *сшварима* чије су оне ознаке. Тиме нам он као етнолог даје драгоцене резултате. Могло би се чак рећи да је он на томе пољу један од пионира, бар што се тиче наше лингвистике. И као што овде етнолог врши своја испитивања у тесној вези са лингвистиком, тако би се морало желети и да се наши лингвисти, нарочито етимолози, у својем раду што више ослањају на научне резултате етнологије (као и других наука).

Братанић у овом раду, пратећи даље нека запажања Гавација, Обремског и Вакарелског, износи интересантну чињеницу да код балканских Словена у области терминологије *рала* постоје две различите номенклатуре. У ивичним словенским балканским зонама, западној и источној, налазимо једну номенклатуру, а у централној зони другу. Тако се у овом погледу слаже један део Хрвата (углавном чакавци) са једним делом Македонаца и са источним Бугарима, док други део Хрвата (углавном штокавци икавци), затим Срби, део Македонаца и западни Бугари употребљавају други тип. Те се две номенклатуре, „ивична“ и „централна“, најбоље виде из ове табеле:

централни шии	ивични шии (зап. и ист.)
<i>гредељ</i>	<i>оје</i> (са варијантама)
<i>раоник</i>	<i>лемеш</i> (са варијантама)
<i>ручица</i>	<i>ралица</i> ; <i>џлаз</i>
<i>козлац</i>	<i>брце</i> , <i>брдица</i> и други наз.
<i>џоставак</i> ; <i>џлаз</i>	само <i>џлаз</i>
<i>заворањ</i> и др. наз.	<i>ушреш</i> (са вар.) и др. наз.

Како писац тачно истиче, обе номенклатуре имају (углавном) словенску етимологију; обе се налазе, уосталом, и код западних и источних Словена.

Са овим се различитим терминима поклапа и тип самога *рала*: у централној зони (дакле углавном код српскохрватских штокаваца) постоји *рало* једнога типа, а у ивичним зонама (код чака-

ваца и код источних Бугара) налази се други тип, битно различит од овог првог. Истина, отступања има (напр. у области централног типа налазимо у Грузи карактеристике *ивичнога* типа и сл.), али горња табела ипак даје *grosso modo* праву слику.

На основу ових чињеница Братанић поставља питање узрока овакве репартиције. И извучи затим закључак: да две различите врсте рала, заједно са одговарајућим различитим терминологијама, потичу вероватно од две — истина словенске, али врло различите — традиције у употреби рала, и то је несумњиво тачно. Само он иде даље, па мисли да се у овоме огледају две врло различите словенске етничке, па дакле и језичке, формације. Он на основу тога, колебајући се у извесној мери, долази до врло смеле теорије о неистодобности досељења појединих јужнословенских народа на Балкан, тј. он се уствари враћа на старо Копитарево и Миклошичево схватање о два таласа досељавања Словена у балканске области. По њему би први, старији, талас донео традицију о ралу ивичнога типа и његову номенклатуру, а други, млађи, рало централног типа и његову терминологију. Млађи би талас својим надирањем разбио старији слој на две групе, оставивши ипак у данашњој централној зони извесна острвца са карактеристикама старијег („ивичног“) типа (напр. као у Грузи). С друге стране, миграције, нарочито у турско време, — разнеле су карактеристике централног типа далеко на запад и нарочито на исток.

Ја мислим да из оваквог материјала не истиче толико пода-така. Мора се неоспорно признати да географско простирање ових термина које нам Братанић износи — зацело има неког историског смисла. Не може се оспоравати, као што сам већ поменуо, да је у јужнословенској средини негде у дубокој прошлости могло бити различитих етничких формација са различитим традицијама у појединим областима живота. И оне су могле, подвргавајући се доцније извесном заједничком процесу развитка, сачувати понешто од своје индивидуалности. О овом, уосталом, говоре и Братанићеви резултати, врло значајни у томе правцу. Али може ли се у вези с тим тврдити о „централној“ етничкој групи као млађој на Балкану и о „ивичним“ као старијима? Не може никако. Има, уосталом, једна крупна чињеница која се овоме непосредно противи. Њу сам аутор износи, али је, међутим, при оваквим комбинацијама не узима у обзир. То је чињеница да се *Словенци* по својој ралској терминологији разликују од *Хрвати* чакаваца и слажу са *централним српскохрватским областима*. Тако *Словенци* имају *ralnik* (а не *лемеш*), *gredl* (а не *оје*), *podstâva*, *kozlac*, *kôzuc*,

тип „ручице“ и др., тј. номенклатуру Братанићевог „централног“ типа. Чак и у немачким говорима у Аустрији се налазе као позајмице из словеначког *gâslitz* (козлац), *arling* (ралник), калк *bock* и др. По чему се, онда, може тврдити баш да су штокавци „раздвојили“ чакавце од Бугара, а не, рецимо, да су чакавци раздвојили кајкавце од штокаваца? Другим речима, ареали ових термина, ма како могли имати значаја за питања привредне историје, не дају апсолутно никакву основу за релативну хронологију досељења евентуалних јужнословенских група на Балкан. У питању је просто различита употреба у различитим крајевима, условљена, истина, свакако различитим некадашњим околностима. Како и сам аутор истиче, *обе* терминологије налазимо код *свих* словенских народа.

Аутор се, идући за својим комбинацијама, упушта и у питање формирања српскохрватских дијалеката. Он мисли да је данашња релативна уједначеност наших говора — последица мешања и секундарног нивелисања, нарочито после почетка турских упада. Таква секундарна изједначења, наравно, стоје; али је исто тако поуздано и то да се извесна ванбалканска веза српскохрватских дијалеката (па чак и њих са словеначким говорима), и то доста јака, не може порицати. О томе говоре црте од пресудног значаја¹⁾. Па кад Братанић узима да идентификује штокавце (и то баш јекавце) са носиоцима „централне“ ралске терминологије, он заборавља двоје. Прво, да Словенци нису штокавци и, друго, да су оштрије разлике између штокаваца и чакаваца — како је то видео још Даничић — резултат углавном *иновација*, а не неко старо наслеђе. Поред тога, не мислим да је тачно резонување да су за анализе ове врсте поузданији лексички елементи од граматичких (јер би лексички елементи, као називи реалних предмета, били постојанији од врло мобилне фонетике); напротив, лексика, као ознака материјалне културе и културе уопште, врло лако путује из области у област, од народа до народа. У нашем језику, на пример, има много грчких позајмица, али нема грчког утицаја на нашу фонетику или морфологију; а то важи и за француски, турски и друге утицаје.

Да поменем овде — иако нема непосредне везе са проблемом — да се и код аутора овога чланка налази на старо схватање о призренско-тимочком говору као „прелазном српско-бугарском дијалекту“. Такво је схватање упркос приговорима неких лин-

гвиста — неоправдано откако је проф. А. Белић убедљиво доказао да је тај говор чисто српскохрватски¹⁾.

Али, наравно, ја не мислим никако оспоравати овој студији оно што она заиста показује: различиту репартицију ових двеју номенклатура код Јужних Словена, а с њима у вези и свакако различите две традиције у употреби рала, тог важног пољопривредног оруђа. Само хоћу да подвучем да баш чињеница да се у томе правцу слажу кајкавци са штокавцима а чакавци са источним Бугарима — и показује да су и те различите традиције морале проћи још негде у дубокој прошлости кроз једну заједничку реторту.

Веома би корисно било повећати и географски прецизирати податке за Братанићев „централни” тип код штокаваца; а свакако би овај метод требало применити и убудуће на другу терминологију.

Наш истакнути романиста и балканолог проф. П. Скок објављује у Зборнику расправу под насловом „Прилог методу проучавања романизама у хрватском или српском језику“ (445—485). Изневши прво теорију позајмица уопште, Скок се затим бави рефлексима двају латинских културних термина у српскохрватском језику: *palatium* ‘двор’ и *cella* ‘соба’ (*cellarium*). Резултат је да је први термин дошао у наш језик на два начина: непосредно са романског запада, и то у више махова (*џолача*, *џолач*, *џалац* и сл.) и посредно — преко Грка (*џолаша*, *џалаша*). За други тип (*cella*, *cellarium*), напротив, може се утврдити само посредно зајмљење, преко Грка (*џилер*, *џилар* итд.).

Међутим су, како већ и из наслова излази, ове две етимологије проф. Скоку само повод да изнесе методолошке принципе на којима се заснивају испитивања овакве врсте. Он показује како реч која је у питању треба проучити са разних страна: 1) са њене гласовне и морфолошке стране, и то и у језику који даје и у језику који прима; 2) са њене семантичке стране; 3) са гледишта ареала њеног простирања. Нарочито је семантичкој страни, тј. историји појма коју реч означава, посвећена у овој студији велика пажња. Овде Скок — као и иначе у својим бројним студијама — обилно примењује метод „*Wörter und Sachen*“, који у оваквим испитивањима даје веома добре резултате. Тако, например, на западу наше језичке територије ареал типа *џолача* (из балк. ром.) делом се поклапа са простирањем типа *џалџ* (чије *-џ* вероватно указује на гал. јез. као извор). На питање каква

¹⁾ Дијалекти ист. и јуж. Србије, СДЗБ I.

је потреба довела до поновног зајмљења исте речи, Скокова анализа нам даје одговор да је први тип, *џдлача*, доживео „деградацију” значења „двор” у „обична кућа”, пошто је феудални елемент, који је градио дворове, ишчезао у приморским крајевима. Кад се у овим областима уздигла као нова снага млада буржоазија, она је својим новим раскошним кућама морала дати и ново име, и како *џдлача* више томе није одговарало, узајмљено је талијанско *palazzo*, које такво значење садржи. Слично видимо — у погледу поновног зајмљења — и код лат. *cella*: кад је ова реч скренула у једну специјалну семантичку сферу (манастирска терминологија; исп. *ћелија*), наново је узајмљен дериват *cellarium* да означи просторије за свакодневну употребу (*ћилер* и сл.).

Уопште је Скокова студија, као и иначе његови радови, пуна драгоцених запажања и напомена, који пружају сигурне методске ослонце другим испитивачима.

У погледу утврђивања географске арее појединих речи, како истиче проф. Скок, налазимо се у тешком положају због недостатка прецизнијих података о простирању лексичких елемената. Он вели да се, баш при овом свом испитивању, морао помагати посредним средствима, усменим обавештењима итд. Ја бих овде додао да у погледу таквих географских података постоје празнине баш на територији Србије и околних области, што су болно осетили сви они који се баве испитивањима балканског речника. Док за западније крајеве налазимо релативно знатних података не само у етимолошкој литератури него и у Вуковом, загребачком Академијином и другим речницима, а за бугарски језик такође код разних лексикографа, дотле нас о приликама у Србији обавештавају једино Елезовићев Речник косовско-метохиског дијалекта и Белићева књига о говорима источне и јужне Србије. За многе друге крајеве података уопште немамо. Међутим баш материјал из Србије и суседних крајева често би могао да утврди постојање континуитета у простирању извесног балканизма за који знамо да је потврђен на западу и, рецимо, у Македонији и сл., или пак да покаже да таквог континуитета нема. Колико би ово за етимолошка испитивања било драгоцено, истиче баш из примера које овде Скок наводи: једна иста романска реч могла нам је доћи и са запада и, посредно, са истока. Истина, у примеру *џолача*: *џалаша* различити извори дали су и различиту форму; али има случајева где *само географски моменти* о томе може одлучити (исп. напр. у Црној Гори *локáнда* од тал. *locanda* и јуж. Србији *локáнда* од н. грч. *λοκάνδα* или из тур.).

На крају свога излагања проф. Скок даје правила којих се ваља држати при испитивању наших романизама у Далмацији. Он као пример узима далматинска острва, као згодне мање лингвистичке и географске јединице, и поставља упитник којим треба да се послуже испитивачи. Као на најважнију приручну литературу упућује на Бартолијеве, своје и Маверове студије.

Другим једним романистичким проблемом бави се *В. Виња* у својем раду „*Calque linguistique у хрватском језику Марка Марулића*“ (547—566). Као што писац истиче, овакво испитивање представља код нас новину. И заиста су наши старији писци — изузев донекле у лексичком погледу — испитивани углавном са *словенског* гледишта, што је, наравно, најпрече, али ипак једнострано, нарочито кад су у питању приморски писци, који су трпели снажан туђ утицај. Због тога треба желети да ова расправа означи почетак оваквих испитивања код нас уопште. Калкирање не значи увек „кварење“ нашег (књижевног) језика, него у много случајева има смисао адаптирања наших језичких средстава међународном културном мишљењу. Тиме, дакако, не мислим да кажем како су сви Марулићеве калкови заиста обогатили наш књижевни језик; него само желим принципски да утврдим потребу лингвистичког прилажења овом питању.

Аутор разматра Марулићеве калкове поделивши их у три групе: 1) лексички, 2) фразеолошки и 3) синтаксички случајеви. Он налази да су лексички калкови махом књишког порекла („*calques d'origine savante*“), док код осталих има доста ослањања на праву народну употребу, која је у приморју последица некадашњег словенско-романског билингвизма. На крају се добива статистика: од 94 случаја лексичких калкова, само 8 их има ослонца у народним говорима; напротив, код синтаксичких случајева — од 267 примера само се за 54 може тврдити да немају подлоге у народном говору.

Да наведем неколико примера од оних које нам Виња износи. Тако је код Марулића *држан бићи* у зн. ‘морати’ — калк према тал. *essere tenuto*; *носићи љубав*, *носићи поштовање* преводи су за тал. *portare amore*, *portare riverenza*; *узићи* у зн. ‘успети’ одговара талијанскоме *riuscire* ‘ид’ (: *uscire* ‘изићи’); *adv. високо* ‘гласно’ је према тал. (*dire a voce*) *alta* и сл.

Само мислим да би се понеки случајеви које аутор узима за калкове — могли протумачити и из српскохрватских језичких

средстава. Тако *госїодсїво* у значењу 'dominatio' налазимо у нашим најпознатијим народним песмама:

Мало л' ти је *госїодсїва* твојега,
Мало л' ти је, остало ти пусто,
Већ с' о туђе отимљете царство?

Тако и *звонїиши* фиг. (о слави) не мора бити превод за тал. *sonare*, пошто је то само песничка употреба, где и наш глагол без туђе помоћи даје то значење; то исто важи и за *сїан* у примеру „Прси твоје, ке *сїан* биху мудрости”, где се не мора узимати превод лат. *domicilium*. И фигуративна употреба *одеватиши*: „Даница јур шкоље зраком *одиваше*” не мора бити калк на лат. тал. *vestire*, него је просто песничка метафора. Употреба глагола *шрудїиши* у прелазном знач.: „Тебе мисал *шрудї*” — за коју се у чланку узима да претставља наслањање на тал. *travagliare* — јавља се у Београду у свакодневном говору: „Извините што смо вас *шрудїли*”. Такође и *сїоменуши се* = *ricordarsi* налазимо код штокаваца-екаваца у истом значењу. Тако напр. у војвођанским говорима *не оїдмињем се* значи 'не сећам се'.

На крају једна напомена терминолошке природе. Виња истиче како за појам калка — и поред тога што је Деановић предлагао изразе *преведена посуђеница* или *семантичка посуђеница* — немамо својег термина, па употребљава франц. *calque linguistique*. Зашто се место тога не би могло рећи *лингвистички калк* или просто *калк*?

Прећи ћу сада на прилоге који су претежно филолошке природе.

Јосїп Јернеј у чланку „Подријетло Јакова Микаље” (613-627), на основу детаљне анализе различитих података, утврђује да је Микаља несумњиво пореклом из јужне Италије. Међутим немамо изричитих података који би доказивали да је наш стари лексикограф био Југословен, иако посредни подаци: његово гледање на наше културне проблеме, а можда и име *Микаља* (ако је постало од личног имена *Михаило* или сл.) говоре у прилог таквом схватању.

У сваком случају, веома је важно што је утврђена чињеница да је Микаља рођен у јужној Италији. Пошто знамо да је био икавац (иако је проповедао употребу јекавског наречја у књижевном језику), то је врло вероватно да је његов матерњи дијалекат био у блиској сродности са икавским говором наших колоништа у јужној Италији, за које проф. Решетар сматра да су тамо досељени из околине Макарске.

О другом једном, досада незапаженом, нашем старом лексикографу говори проф. *М. Деановић* у чланку „Талијанско-хрватско-руски рјечник из године 1751” (567-612). Састављач је овог речника — који је остао у рукопису и недовршен — Дубровчанин Иван Марија Матијашевић. Њему је у томе послу помагао Београђанин Јован Младеновић. Речник због тог заједничког рада људи из наших разних крајева претставља леп пример српско-хрватске културне сарадње у прошлости; али као извор за познавање дубровачког говора (а српскохрватски део носи углавном дубровачки печат) није поуздан, јер је Младеновић међу дубровачке речи унео доста „славјанизама” и русизама, помажући Матијашевићу, који је због дугог живота у Италији почео наш језик заборављати.

Иза расправе се налази издање овог речника; српскохрватска колона дата је у савременој транскрипцији.

Проф. *Н. Мајнарић* у расправи „Демокрит као филолог” (397-420) анализира деветнаест одломака Демокритових списа сачуваних у преписима под називом *Μουσικά*, да би утврдио Демокритову филолошку активност и његове погледе на глотогонију и друге језичке проблеме.

Резултати су ови. Демокрит је — како је то већ био обичај његовог времена — посматрао језик у вези са вештином реторике, проучавајући притом и поезију, ритмику и музику. Од њега је остао спис *Περὶ εὐφώνου καὶ δυσφώνου ὑρακμάτων* који претставља дескриптивну фонетику грчког језика. Бавио се затим питањем порекла језика и био је — упркос тврђењима Филипсона и Маковаљског — на страни оних мислилаца који су у „договору људи” тражили основу постанка људског говора. Саставио је, изгледа, и један глосар у којем се упушта и у етимолошка разматрања. Као велики поштовалац Хомера, бавио се проучавањем и филолошким тумачењем његових стихова.

И. Фангеш у раду „Томазеов и Касандрићев десетерац у пријеводима наших народних пјесама на талијански” (629-650) испитује детаљно метричке проблеме који се при оваквом преводу јављају. Он после исцрпне анализе метра и после поређења нашег оригинала и његових талијанских превода (Томазеових и Касандрићевих) долази до закључка да је у талијанским преводима *могуће* употребити добар десетерац. То је показао донекле Томазеов рад, а још много више Касандрићев. Истина, десетерац је метар углавном туђ талијанској метрици, али је ипак било и

великих талијанских песника који су га употребљавали (напр. Манцони, Беркет). Само је потребно да се при превођењу задовоље неки услови који постоје у нашем оригиналу: обавезна цезура после четвртог слога, и то без разбијања јединице смисла; други чланак стиха се не сме (како у талијанском језику бива) завршавати акцентованим слогом. То све ће при будућим превођењима дати стих друкчији него што су обично талијански десетерци, али ће зато верно пренети на талијански техничко рухо оригинала, што се мора захтевати.

У чланку „Два мотива из народне поезије градишћанских Хрвата” (203-220) проф. *М. Гаваџи* расправља о пореклу бугарштица, а такође и о провенијенцији неких народних песама.

Он налази мотив *о јунаку и вили* код Хрвата у Градишћу (Бургенланду); тај се мотив данас приповеда у прози, али садржи и неколико остатака од стихова. Ова градишћанска верзија се може поредити са истим мотивом у једном дубровачком зборнику из XVIII в.; има неких верзија и из XVI в. Све то показује да је овај мотив још у XVI веку живео на широком пространству у нашим западним крајевима.

Други мотив — који се такође налази и код градишћанских Хрвата и о којем Гаваџи говори — јесте песма *о Краљевићу Марку и браћу му Андријашу*. Код градишћанских Хрвата налази се неколико верзија, и све су у облику бугарштице. Ова традиција код градишћанских Хрвата-сељака потврђује оно што излази и из Хекторовићевог „Рибања”: да ова песма, и бугарштица уопште, није књишки плод буржоаске средине — како то неки узимају — него има прави народни карактер. Градишћанске прилике показују да су бугарштице постојале у народу и далеко на северозападу наше националне територије.

Иван Појковић

10. — SEVER POP, *La Dialectologie*, Aperçu historique et méthodes d'enquêtes linguistiques, Louvain 1950, вел. 8°. Première partie, Dialectologie romane, Université de Louvain, Recueil de travaux d'histoire et de philologie, 3e série, fascicule 39, стр. LV+733. Seconde partie, Dialectologie non romane, Recueil... 3e série, fasc. 39, стр. 735—1134.

Нова књига познатог румунског дијалектолога и аутора румунских лингвистичких атласа задивљује пре свега огромношћу материјала који садржи. Са истрајним залагањем достојним његовог